

Валентин Панченко

ПОГЛЯДИ І. П. БІЛОКОНСЬКОГО НА ПРОБЛЕМИ НАРОДНОЇ ОСВІТИ

У статті частково висвітлюються питання організаторської й методичної роботи І. П. Білоконського з підготовки до друку десятого тому енциклопедії «Народна освіта в Росії». Спостережено, що у названій науковій роботі, окрім проблем освіти, статистики, земства загалом, велика увага приділена теоретичному обґрунтуванню проблем освіти та земства. Стверджується, що автор започаткував основи дослідження історії земства та народної освіти та як громадський діяч продовжив традиції української інтелігенції у галузі культурно-просвітницької діяльності другої половини XIX – початку XX ст.

Ключові слова: І. П. Білоконський, Харківське товариство поширення в народі грамотності, просвітницькі організації, історія земства, народна освіта.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Без докладного дослідження та оприлюднення творчого доробку регіональних громадських представників неможливо зрозуміти феномен духовного та культурно-просвітницького життя українського світу другої половини XIX – початку XX ст. загалом, а також специфіку локальної культурно-просвітницької діяльності тогочасної інтелігенції, чії імена з гідністю презентують історико-культурний розвиток вітчизняної думки. Серед таких дворян за походженням, які прислужилися своєю наполегливою громадською та науковою працею національно-просвітницькому руху, був Іван Петрович Білоконський (1855-1931).

Актуальність розвідки. З'ясовуючи особливості громадської та культурно-просвітницької діяльності І. П. Білоконського, зауважимо, що його творчий доробок викликає інтерес не лише в аспекті рецепції перебігу історичних подій, а й з огляду на порушену в низці праць актуальних і на сьогодні освітянських проблем. Відтак ім'я І. П. Білоконського та його творча спадщина заслуговують на повернення до активного наукового життя.

Мета і завдання роботи. Проаналізувавши організаторську й методичну роботу І. П. Білоконського у справі видання десятого тому енциклопедії «Народна освіта в Росії», розглянувши безпосередньо дослідження, присвячене сфері народної освіти, з'ясувати, які важливі методичні висновки, зроблені автором, вплинули на подальший розвиток системи народної освіти у другій половині XIX – початку XX ст.

Аналіз основних досліджень і публікацій, присвячених даній проблемі.

Перші повідомлення про І. П. Білоконського як про науковця з'явилися в періодичних виданнях Російської імперії протягом 1900–1906 рр. і були стислими рецензіями та відгуками на його наукові праці. Розгорнутий аналіз наукового доробку І. П. Білоконського «Дань времени. Воспоминания» подав 1918 р. академік Д. М. Овсяннико-Куликовський [6]. І. М. Ігнатов, перебуваючи на посаді заступника редактора «Русских ведомостей», 1918 р. розмістив першу біографічну замітку про свого колегу й товариша І. П. Білоконського [4]. Історик і публіцист В.С. Голубев [2] наголошує на важливій ролі у поширенні освіти серед населення, а саме на його участі у роботі Вільного економічного товариства і Комітету грамотності, створеного у 1872 р. при вищезазначеному товаристві.

© Панченко Валентин Іванович – кандидат історичних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.

Отже, перші згадки про життя й діяльність І. П. Білоконського містять досить важливий за своїм характером фактичний матеріал, що доводить важливість його особистості та свідчить про багатогранну громадську діяльність. Однак зазначені публікації в основному носили популярний, здебільшого інформаційний характер, були позбавлені глибокого наукового аналізу. Так, земська, наукова та літературна діяльність І. П. Білоконського висвітлювалася у монографічних дослідженнях Н. М. Пірумової, К. Ф. Шаццло, М. Л. Карпачова та ін.

Особливостям соціально-економічних та культурно-просвітницьких процесів другої половини XIX і початку XX століття присвячені узагальнюючі праці з історії руху народовольців, до яких був причетний І. П. Білоконський, та студії про розвиток окремих його регіональних утворень таких авторів, як М. С. Вахрушев, М. Д. Карпачов, Т. М. Кириченко, М. Г. Сєдов, В. А. Твардовський, М. П. Рудько та інші.

Отже, життя і діяльність І. П. Білоконського не залишалися поза увагою вчених. Разом з тим розглянута критична література свідчить, що до цього часу проблема вивчалася лише в загальноісторичному аспекті. Водночас історіографічний аналіз переконує в необхідності подальшого об'єктивного, поетапного і детального її вивчення, чому й присвячене дане дослідження.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

У березні 1899 р. І. П. Білоконський отримав запрошення від голови Харківської губернської земської управи М. Гордієнка на посаду секретаря і разом з тим дозвіл начальника департаменту поліції на службу в земстві. З того часу розпочався харківський період його біографії. Після переїзду до Харкова він став членом Харківського товариства поширення в народі грамотності – одного з найстаріших і найавторитетніших після Московського і Санкт-Петербурзького товариств грамотності. В історичному огляді, присвяченому 40-річчю існування Харківського товариства поширення в народі грамотності, А. Дидрихсон перерахував заслуги І. П. Білоконського у справі створення та поширення діяльності товариства. Зокрема він зазначив, що у 1899 р. на загальних зборах членів товариства І. П. Білоконський виступив з доповіддю про необхідність відкриття у його структурі довідково-педагогічного комітету [5, с. 97]. Доповідь сприйнялася позитивно, і комісії було доручено створити комітет. У березні 1900 р. він розпочав свою роботу, першим головою було обрано саме І. П. Білоконського. Основне завдання комітету – надавати найдокладніші відповіді на запити, що стосувалися народної освіти в цілому, а також організація бібліотечної та музейної справи. Водночас І. П. Білоконський входив до правління Товариства, шкільно-педагогічного комітету, до бібліотечного та комітету з видавництва, останній очолював професор Харківського університету Д. І. Багалій [5, с.179].

1902 р. І. П. Білоконський разом із представниками комітету, очолюваного ним у Товаристві грамотності, брав участь у першій виставці з народної освіти в Курську, а також у сільськогосподарській виставці Харківського повітового земства. У 1903 р. він долучився до Санкт-Петербурзької виставки з технічної і професійної освіти, про яку зробив доповідь на засіданні комітету. 1904 р. довідково-педагогічний комітет на загальних зборах ініціював проведення з'їзду народної освіти, присвяченого 35-річному ювілею товариства грамотності та сторічному ювілею Імператорського Харківського університету [5, с. 99]. Заплановані на березень 1905 р. ювілеї і з'їзд не відбулися у зв'язку з політичною ситуацією в країні. У журналі «Образование» проте вийшла стаття І. П. Білоконського «35-ти-летие Харьковскаго Общества распространения в народе грамотности» [1, арк.17-30].

Наприкінці 1906 р. на засіданні шкільно-педагогічного комітету товариства грамотності професор В. Данилевський виступив з доповіддю про необхідність створення і видання «Энциклопедии научных и прикладных знаний», яка, за його словами, повинна служити провідником у народну свідомість наукових істин і гуманітарних принципів, а також всіляко допомагати просвітництву мас [5, с. 196]. У 1907 р. був розроблений план енциклопедії, що складалася з 14 томів, та затверджена редакційна комісія з її підготовки та видання. Окрім І. П. Білоконського, до складу комісії увійшло 23 особи, а загальна кількість авторів становила близько 150 осіб [5, с. 197-199]. Серед

них були провідні професори Харківського університету: В. Арнольд, Д. Багалій, В. Данилевський, М. Іванов, А. Раєвський, М. Салтиков, І. Осипов, Б. Попов та інші.

Для розвитку системи народної освіти важливе значення має саме організаторська й методична робота І. П. Білоконського як редактора з підготовки до друку десятого тому енциклопедії «Народна освіта в Росії», який побачив світ у 1910 р. Ця фундаментальна праця включає такі розділи: історія народної освіти; початкова освіта; вища освіта; позашкільна освіта; просвітницькі товариства; учителі і учительки; народні будинки, народна література; середня вища і професійна освіта. У передмові до тому редактор зазначав, що справедливий розподіл освітніх благ в усіх прошарках суспільства є одним із суттєвих соціальних завдань [3, с. 10].

На основі аналізу джерел І. П. Білоконський зазначав, що час монопольного користування наукових знань тільки вищими верствами населення минув безповоротно. Соціальна справедливість вимагала доступності наукових знань для всіх, хто здатний їх засвоїти й застосувати. Намагаючись відповісти на питання, що дає освіта для людини, він наголошував, що освіта допомагає пізнати дійсність, все, що відбувається і здійснюється поза людиною і в ній самій, у зовнішньому оточенні, в інших живих істотах, у потаємних закутках її власної душі [3, с. 10].

Освіта потрібна для того, відмічав І. П. Білоконський, щоб визначити свій моральний обов'язок як громадянина перед суспільством, державою і свідомо його виконувати, наголошуючи, що недостатньо вивчити підручники, щоб стати освіченою людиною. Вона ще повинна навчитися правильно мислити, глибоко і серйозно розмірковувати над подіями суспільного життя, слухати голос розуму, а не своїх емоцій. «Із усього вищезазначеного, – писав він у передмові до енциклопедії, – стає зрозумілим також і те, що істинна освіченість і освіта облагороджують людину, утримують її від поганих інстинктів, привчають до справедливості і порядку, підкоряються праву і порядку, примушують поважати особисту гідність кожного, і усім цим поліпшувати побут, поведінку і, таким чином, благодійно позначатися на правах, звичаях, на взаємних відносинах між людьми» [3, с. 14].

Під час підготовки до друку десятого тому енциклопедії «Народна освіта в Росії» авторський колектив, до якого входили І. П. Білоконський, З. О. Вахтерова, В. П. Вахтеров, Г. А. Попперек та Л. Б. Хавкіна-Гамбургер, керувався тим, що для осіб, котрі близько стояли до справи народної освіти, давно вже стало істиною, що народ тягнеться до знань, у нього пробудилися розумові потреби, в освіті він почав цінувати не тільки знання практично корисних для повсякденного життя навичок і вмій, але й таких, що розвивали його здібності. Як свідчать вивчені джерела, І. П. Білоконський був переконаний, що таким засобом розумового розвитку може служити не просто грамотність, а освіченість певного ступеня, без якої різного роду пережитки і помилкові погляди, марновірність і забобони, хибність думки й неосвіченість будуть приглушати й спотворювати будь-яке живе прагнення до пошуку правди, до піднесення гідності людини й цінності її праці, до розширення загального світогляду.

Для задоволення визначених потреб і сприяння загальному піднесенню освіти народних масах і була підготовлена енциклопедія «Народна освіта в Росії», розрахована на широкі верстви населення, а головним чином – на дорослого читача, який, закінчивши курс початкової школи, свідомо прагнув би зайнятися самоосвітою. Це видання побудоване структурно «не на зразок енциклопедичного словника з короткими статтями в алфавітному порядку і не серією самостійних підручників з окремих предметів, а складається з окремих коротких нарисів наукового і прикладного знання, об'єднаних спільним світоглядом та спільними загальноосвітніми завданнями» [3, с. 18].

І. П. Білоконський брав також активну участь у підготовці та редагуванні XI тому – «Суспільно-юридичні науки». У 1910 р. вийшов друком X том «Народної енциклопедії», а в 1912 р. – XI том [7, арк.6-7]. Загалом задуми авторів енциклопедії спрямовувалися на початкову освіту і взагалі на розширення світогляду читачів шляхом загального ознайомлення зі змістом нарисів та їхньою спроможністю прислужитися для повсякденного життя. Задумавши свою енциклопедію як «науку в окремих на-

рисах» і «додаток до різних галузей людського життя», вони не переймалися чисто утилітарними цілями, а навпаки, основним завданням вважали загальноосвітнє. Розширяючи загальний світогляд людини, вона мала задовольняти потреби в позитивних знаннях, необхідних для розуміння явищ природи і повсякденного життя, для формування широкого світогляду. Енциклопедія, крім того, повинна благотворно впливати на саме життя людини, її побут, мораль, звичаї; сприяти впливу науки на зміцнення права і закону в суспільних взаємовідносинах; підвищення продуктивності праці; прогрес матеріальної і духовної культури.

Автори енциклопедії повинні були суворо дотримуватися неупередженості й правдивості, не дозволяти собі змінювати факти чи їхнє роз'яснення заради більшої зрозумілості й зацікавленості викладеним матеріалом. Жодні наміри закріпити й полегшити засвоєння наукових знань не можуть виправдати порушення вимог науковості у виданні, що розраховувалося на дорослого читача, який свідомо прагнув би до самоосвіти.

Аналіз структурної побудови енциклопедії «Народна освіта в Росії» свідчить, що перші вісім розділів присвячені початковій народній освіті. Побудовані вони в хронологічній послідовності, кожен має глибоку наукову аргументацію. Так, перший розділ «Початкова народна освіта в давній Русі до Петра I» написаний на основі вивчення таких монографій, як «Нариси по історії російської культури» П. М. Мілюкова (Спб., 1905), «Початкова народна освіта в Росії» В. І. Чарнолуцького (М., 1908), «Закони і додаткові відомості по народній початковій освіті» А. С. Пругавіна (Спб., 1909), «Попечительство в початкових народних школах» Є. Звягінцева (М., 1909), «Нариси з історії народної школи в Росії» М. Сперанського (М., 1896) та ін. [3, с. 1].

Особливу увагу в енциклопедії звернуто на становище народної освіти в другій чверті XIX ст. Як зазначав І. П. Білоконський, завідування навчальними закладами лежало тепер не тільки на Міністерстві народної освіти, але й на Міністерстві державного майна, на яке покладалася відповідальність за піклування про державних селян. Панування адміністративно-обмежувальної системи управління училищами, яка дозволяла втручання в шкільну справу лише чиновників, призвело до того, стверджував І. П. Білоконський, що суспільство стало ставитися до справи народної освіти з повною байдужістю, у ньому склалася недовіра до школи і до її життєвого, освітнього впливу. Народ почав дивитися на школу недобррозичливо. Він відвернувся від чужого йому «казенного навчання», яке мало на меті готувати волосних і сільських писарів та помічників землемірів. До школи ставилися як до повинності, встановленої начальством. З людей брали гроші на утримання училищ та вчителів, а сама сільська община від участі у справах школи була відсторонена. Селяни всіляко намагалися обійти цю повинність, і збори на школу витягували з них силою. Учителі голодували. Їхня жалюгідна зарплата затримувалася. Школи занепадали. Навчання дівчаток взагалі не існувало. Учителями працювали звільнені зі служби чиновники, відставні солдати, писарі, недоучки різних навчальних закладів [3, с. 27]. До такого висновку прийшов І. П. Білоконський, аналізуючи становище в народній освіті Росії напередодні селянської реформи 1861 р.

Визначальну роль у розвитку початкової народної освіти відіграло земство як орган місцевого самоврядування. Повітові й губернські земські організації під керівництвом, як правило, предводителів дворянства, на своїх щорічних зібраннях підбивали підсумки роботи за минулий рік і затверджували наступний кошторис. З того часу, як до підпорядкування земства було віднесено народну освіту, воно ретельно відстежувало становище з освітою серед місцевого населення й виділяло на це незначні кошти.

При цьому земство не обмежувалося піклуванням лише про збільшення кількості шкіл та учнів. Воно по можливості одночасно намагалося дбати про якісну підготовку вчителів, оскільки без гарного вчителя, зазначалося на земських зібраннях, не може бути якісної школи. З цією метою земство поступово збільшувало винагородження вчителям залежно від стажу роботи. Діяльність земства з часом дала свої наслідки. Якщо в 1869 р. у земських і неземських губерніях було однакове число учнів, то вже

через 15 років у земських губерніях на кожну тисячу душ населення припадало на 12 учнів більше, ніж у неземських; а в наступні 10 років перевага в земських губерніях становила ще 10 учнів на кожну тисячу населення [3, с.75].

В історії народної освіти XIX – початку XX століть існували початкові міські училища. Виникли вони в 1872 р. замість повітових училищ, заснованих в 1804 р., і повинні були служити зв'язком між початковими школами й середніми навчальними закладами або гімназіями. Після парафіяльного початкового училища учні без екзаменів вступали до початкового міського училища, а після нього теж без екзаменів – до гімназії.

Народні вчителі та вчительки – основна проблема, дослідженню якої І. П. Білоконський надавав особливе значення. У системі народної освіти Росії освічені й віддані справі вчителі почали з'являтися лише в другій половині XIX ст. Для їхньої підготовки засновували учительські інститути, семінарії та особливі школи. У 1872 р. вийшло положення про учительські інститути і було відкрито два такі заклади. Станом на 1880 р., їх було вже 10, і така кількість зберігалася до 1909 р., коли відкрили 11-ий. При кожному інституті існували училища з програмами міських і сільських початкових шкіл, у яких студенти інститутів готувалися до вчительської роботи. Більшість студентів були казенними стипендіатами. Після закінчення навчання випускники інститутів працювали в міських училищах і повинні були відпрацювати там 6 років. В інститутах викладалися Закон Божий, педагогіка, російська і церковнослов'янська мови, арифметика, алгебра, геометрія, історія, географія, природознавство й фізика, креслення, малювання, співи, гімнастика та ручна праця [3, с. 154].

Як редактор окремого тому енциклопедії, присвяченого народній освіті, І. П. Білоконський дбав про те, щоб це дослідження і за структурою, і за змістом відповідало поступовому удосконаленню системи навчального процесу. Тому, розглянувши всі форми початкової народної освіти, питання підготовки учительських кадрів, він не обійшов увагою позашкільну освіту. У країні, де кількість грамотного населення становила неістотну меншість, неможливо було обмежитися навчанням лише дітей шкільного віку. Настала крайня необхідність одночасно з дітьми навчати грамоти їхніх старших братів, сестер, навіть батьків. Суспільна практика виробила різні форми такого навчання: улаштування недільних та вечірніх шкіл, вечірніх курсів, народних читань, лекцій, безоплатних народних бібліотек і читалень, народних домів та університетів. Окрім установ, що безпосередньо сприяли отриманню і поглибленню знань, велике навчально-виховне значення мало таке культурне дозвілля, як театри, концерти, літературно-музичні вечори тощо. Завдання полягало в тому, щоб усі структури суспільства залучилися до вирішення важливої і вкрай необхідної проблеми – усебічного піднесення загального рівня освіти як молодшого, так і дорослого населення країни.

І. П. Білоконський дослідив, що першими, хто потурбувався про позашкільну освіту, стали просвітницькі організації, утворені приватними особами, земствами, державними та духовними установами. Такою організацією став Московський комітет грамотності, заснований у 1845 р. Він поставив за мету всенародне поширення грамотності, видання книг для народу й відкриття сільськогосподарських бібліотек. Особливо активізувалася робота комітету після Селянської реформи 1861 р., коли він почав влаштовувати курси для учителів, видавати дешеві книги, влаштовувати бібліотеки й читальні. Через 16 років після Московського комітету грамотності був організований Санкт-Петербурзький комітет грамотності, який поставив за мету «сприяти матеріальними і моральними засобами розповсюдженню грамотності і корисних знань переважно між селянами, які вийшли з кріпосницької залежності» [3, с. 176].

Через 8 років після Санкт-Петербурзького відкрилося Харківське товариство поширення в народі грамотності. Зазначені просвітницькі організації публікували огляди загальнодоступних книг і творів кращих письменників, турбувалися про здешевлення книг для народу, сприяли влаштуванню книжкових складів народних бібліотек і читалень. За тривалий час свого існування товариство значно розвинулося і мало такі установи:

1) три щоденних загальноосвітні школи з ремісничим відділенням в одній із них; 2) чоловіча і жіноча недільні школи; 3) п'ять безоплатних народних бібліотек-читалень; 4) комісія щодо влаштування народних читань; 5) комітет з видання книг для народу; 6) комітет з устаткування сільських бібліотек; 7) комітет з влаштування літніх шкільних колоній; 8) комітет з управління народними домами; 9) довідково-педагогічний комітет, при якому були бібліотека і музей наочних посібників; 10) шкільно-педагогічний комітет; 11) редакційна комісія народної енциклопедії [3, с. 177]. За задумом авторів енциклопедії, матеріали про товариство мали бути інформативними, популяризаторськими, а також сприяти покращенню ситуації із системою народної освіти. На це й були скеровані зусилля І. П. Білоконського.

Висновки та перспективи подальшого розвитку проблеми. Таким чином, прибувши на службу до земської губернської управи Харкова, І. П. Білоконський продовжив культурно-просвітницьку діяльність, вступив до відомої на той час міської громадської організації – Харківського товариства поширення в народі грамотності. Він зробив помітний внесок у розвиток товариства, запропонував відкрити довідково-педагогічний комітет і очолював його до останніх днів існування товариства. Метою створення такого комітету були широка просвітницька діяльність та надання відповідей на запити, що стосувалися безпосередньо народної освіти. При довідково-педагогічному комітеті були відкриті бібліотека і пересувний педагогічний музей. У згаданому товаристві І. П. Білоконський був постійним членом правління, мав безпосереднє відношення до видавничої справи.

З переїздом до Харкова у 1899 р. розпочався четвертий період у житті І. П. Білоконського. Упродовж 32-річного «харківського періоду» він продовжував роботу в земстві та в Харківському товаристві поширення в народі грамотності, читав публічні лекції, виступав з доповідями перед інтелігенцією, успішно працював над монографіями з історії і розвитку земства та народної освіти, при цьому не припиняв листування з друзями та знайомими. Як особистість І. П. Білоконський виховувався, формувався і удосконалювався у процесі складної політичної боротьби, активного спілкування з прогресивними колами національної інтелігенції, засвоєння багатого соціального досвіду та всієї системи суспільно-політичних, економічних і культурних відносин.

Детальне вивчення розвитку народної освіти в енциклопедії дозволило І. П. Білоконському визначити методи дослідження щодо вивчення обраної теми та зробити такі висновки. По-перше, початкова школа дає учням тільки вміння читати, писати, рахувати, за допомогою яких вони можуть увійти в коло сучасної освіченості. Цими вміннями початкова школа відчиняла двері до освіти, але не давала самої освіти. По-друге, середня освіта, до якої належали класичні та реальні гімназії, готувала вчителів для початкової школи, абітурієнтів для університетів та фахівців народного господарства. По-третє, вища освіта була представлена університетами та інститутами, де готували спеціалістів високої кваліфікації та майбутніх науковців. Заважали справі надання кваліфікованих знань народним масам постійні втручання урядових структур у навчальний та виховний процес, відсутність належної турботи про матеріальне становище викладачів та студентів, часті зміни статутів, якими обмежувалися ініціатива та автономні засади навчального закладу.

Дослідження та популяризація досвіду багатогранної діяльності І. П. Білоконського, його участі у роботі земських та освітніх установ ряду губерній, аналіз наукових праць можуть стати основою для вивчення кращих традицій української інтелігенції у галузі культурно-просвітницької діяльності другої половини XIX – початку XX ст.

1. Білоконський І.П. Приветственные письма к 35-ти летию ХОРНГ, 1904/И.П. Белоконский // Держархів Харківської області, одиниця зберігання Харківського товариства поширення в народі грамотності, фонд № 200, спр. 260. – 155 арк.

2. Голубев В.С. Роль земства в общественном движении / В.С. Голубев. – Ростов-на-Дону, 1905. – 180 с.

3. Энциклопедия. Народное образование в России. – Харьков:[б.в.], 1910. – Т.10. – 345 с.

4. Игнатов И.Н. Отзыв на монографию И.П. Белоконского «Дань времени» / И.Н.Игнатов // Русские ведомости. – 1918. – №5. – С.6.

5. Исторический обзор деятельности Харьковского общества распространения в народе грамотности. 1869-1909. – М.: [б.в.], 1911. – Т. XL. – 295 с.

6. Овсяннико-Куликовский Д.Н. Рецензия на монографию И.П. Белоконского «Дань времени. Воспоминания» / Д.Н. Овсяннико-Куликовский // Наш день. – 1918. – №8. – 12 октября. – С.2.

7. Состав участников в составлении томов, списки распределения рукописей по томам, 1910 // Держархів Харківської області, одиниця зберігання Харківського товариства поширення в народі грамотності, фонд № 200, спр. 358. – 89 арк.

Панченко В.И. Взгляды И.П. Белоконского на проблемы народного образования.

В статье частично освещаются вопросы организационной и методической работы И. П. Белоконского по подготовке к печати десятого тома энциклопедии «Народное образование в России». Прослеживается, что в названной научной работе, кроме проблем образования, статистики, земства в целом, большое внимание уделено теоретическому обоснованию проблем образования и земства. Утверждается, что автор заложил основы исследования истории земства и народного образования и как общественный деятель продолжил традиции украинской интеллигенции в области культурно-просветительской деятельности второй половины XIX – начала XX ст.

Ключевые слова: И.П. Белоконский, Харьковское общество распространения в народе грамотности, просветительские организации, история земства, народное образование.

Panchenko V.I. I. Belokonsky views of national economy's problems.

Organisational and methodological work of I. Belokonsky concerning the tenth volume of «National education in Russia» encyclopedia publishing is partially discussed in the article.

The mentioned scientific work theoretically grounds the problems of education and district council as well as represents the problems of education, statistics and district councils in general. It is stated, that the author founded the researches on the district council and national education history and continued the traditions of Ukrainian intelligentsia in the sphere of culture and education, the second part of XIX – beginning of XX century.

Key-words: I. Belokonsky, Kharkiv national intelligence society, educational societies, history of district council, national education.

